

Araştırma

*Makale Geliş Tarihi: 26.07.2017
Makale Kabul Tarihi: 21.03.2018*

SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ İLE BİLİNÇLİ FARKINDALIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ (KONYA ÖRNEĞİ)*

An Investigation of The Relationship Between Critical Thinking Tendency and Mindfulness of Social Work Students (Konya Example)

Rasim BABAHANOĞLU**

Aliye MAVİLİ***

**Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
rasimbabahanoglu49@hotmail.com

*** Prof. Dr. Biruni Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı
aliyemavili@gmail.com

ÖZET

Sosyal hizmet mesleğinde olduğu gibi eğitiminde de eleştirel düşünme oldukça önemli bir kavramdır. Eleştirel düşünme becerisinin yanında bilinçli farkındalık da özellikle son yıllarda ön plana çıkmaktadır. Bir sosyal hizmet öğrencisi uygulama ve meslek hayatında çeşitli müracaatçı sistemleri ile karşılaşacağı için eleştirel düşünme becerisini geliştirebildiği kadarıyla farkındalık düzeyinin de geliştirilmesi ve artırılması önemli hale geldiği düşünülmektedir. Bu araştırma Konya'da bulunan Sosyal hizmet öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri ile bilinçli farkındalıkları arasındaki ilişkiyi değişik açılardan incelenmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın evreni 2014-2015 Eğitim Öğretim yılında eğitim gören Konya'daki bütün sosyal hizmet öğrencilerinden oluşturmaktadır. Araştırma evreni 578 kişiden oluşmaktadır ve evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiş olup tamamına da ulaşılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin 510'u değerlendirmeye uygun görülmüştür. Araştırma tanımlayıcı nitelikte olup nicel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmada yüz yüze anket yöntemi kullanılarak elde edilen veriler SPSS 20.0 programında analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma kapsamında sosyal hizmet öğrencilerinin; "Eleştirel düşünme eğilimleri" ile "Bilinçli farkındalıkları" arasında anlamlı ilişki olduğu ve bu anlamlı farklılığın, bilinçli farkındalık (Eleştirel düş. ort. 2,80 ve Bilinç. Farkın. ort. 4,15) lehine olduğu tespit edilmiştir. Sosyal hizmet öğrencileri farkındalıkları daha yüksek çıkmasına rağmen eleştirel düşünme düzeyleri biraz daha az seviye olduğu görülmüştür. Bu bağlamda öğrencilerin eleştirel bakış açısını geliştirebilmek, analiz ve değerlendirmeler yapabilmek ve için sosyal hizmet eğitiminde daha da objektif ve eleştirel bakılmaya ağırlık verilmesi önerilmektedir.

*Bu çalışma 2016 yılında sunulmuş olan Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir ve 29-31 Mayıs 2017 tarihlerinde Hacettepe Üniversitesi tarafından düzenlenen Uluslararası Sosyal Hizmet Kongresinde sözlü olarak sunulmuştur, özet kitapçık sayfa no:191.

Bu çalışma 2016 yılında Prof. Dr. Aliye MAVİLİ danışmanlığında yürütülmüş olan Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir ve 29-31 Mayıs 2017 tarihlerinde Hacettepe Üniversitesi tarafından düzenlenen Uluslararası Sosyal Hizmet Kongresinde sözlü olarak sunulmuştur, özet kitapçık sayfa no:191.

Anahtar Sözcükler: Eleştirel düşünme, bilinçli farkındalık, sosyal hizmet, sosyal hizmet öğrencileri

ABSTRACT

Critical thinking in education is a very important concept as it is in the social work profession. In addition to critical thinking skills, conscious awareness has also emerged in the forefront in recent years. It is believed that it is important to increase the level of critical thinking skills as well as the level of awareness of social work students as they are going to come across with various client systems in practice and in their professional life. This study aims to investigate the relationship between critical thinking tendency and mindfulness of social work students from different perspectives. The population of the study consists of all social work students in the province of Konya during 2014-2015 academic year. The population of the study consists of 578 students. 510 of the total data were found to be suitable for evaluation. The study has a descriptive nature and utilizes the quantitative research pattern. The data, obtained with face-to-face survey method, was analysed using SPSS 20.0 and then interpreted. It was found that there was a significant relationship between "critical thinking tendency" and "mindfulness" of social work students in favour of mindfulness (Average Critical Thinking score was 2.80 and Average Mindfulness score was 4.15). There was a significant difference between critical thinking levels of social work students and variables of gender, university attended, academic success, and grade. It is observed that awareness of social worker students was higher compared to their level of critical thinking skills. In this context, it is proposed to develop a critical point of view, to make analyses and evaluations, and to emphasize more objective and critical consideration in social work education.

Keywords: Critical thinking, mindfulness, social work, social work students

GİRİŞ

Topluma, ailelere ve bireylere yeni bir hayat hazırlama, bilgi ve beceriler kazandırma süreci olarak yaşam boyu devam eden eğitim, bilim ve teknolojinin ilerlemesi ile teknolojinin hızla arttığı bu çağda daha da önem kazanmıştır. Bilgi ve teknolojideki hızlı gelişim ve ilerleme uluslararası ve ulusal birçok problemin oluşmasına da temel hazırlamaktadır. Küreselleşen dünyada gelişen ve değişen bütün gelişmelerin farkında olunmalı aynı zamanda eleştirel ve bilimsel bir bakış ile yaklaşılmalıdır. Bu nedenle bireylerin bilinçli bir farkındalığa sahip olmaları, dünyadaki her türlü gelişmelerden haberdar ve farkında olmaları zorunlu hale gelmektedir. Oluşabilecek sorunlara bilimsel bakış açısıyla yaklaşılmalı, müdahale edilmeli ve çözüm yolları üretilebilmelidir. Böylesi bir donanıma sahip olabilmek ve yaratıcı rol oynayabilmek, çok kültürlülüğe ve farklılıklara tahammül etmek ve farkındalıkları artırmak gibi çağdaş, eleştirel, demokratik ve bilimsel bir eğitim sistemi ile mümkün olabilmektedir.

Sosyal hizmet disiplini, evrensel niteliklerinden olan toplum refahının yükseltilmesi, birey, aile, grup ve toplumla çalışmayı gerektiren bilgi ve beceriyi kapsamaktadır. Bundan dolayı özellikle uygulama alanında eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi ve bilinçli farkındalığın artırılması, bilimsel, nesnel ve pozitif bir eğitim sisteminin gerekliliğini zorunlu kılmaktadır (Cılga, 2016). Bu çerçevede eleştirel düşünme yeteneğini geliştirmek sosyal hizmet eğitiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu yetenek ya da beceri doğru yönde karar verme, etik, objektif ve etkili bir uygulamanın temelini oluşturmaktadır (Duyan ve Altınova, 2015:11). Sosyal hizmet uygulamasında eleştirel düşünme, varsayımların, değerlerin ve inançların kökenlerine inmesini teşvik eder aynı zamanda karşılaştırma ve değerlendirme gibi sentezlemesine de ön ayak olmaktadır (Anderson-Meger, 2011:19). Bilinçli farkındalık bilinçli bir yaşam sürdürme, çevresine ve hayatında olan bitenlerden daha da duyarlı (Özyeşil, 2011) anlamalarını taşımasından dolayı eleştirel düşünebilme becerisini ve bilgisini daha da sağlamlaştırılacağını düşünülmektedir.

Dolayısıyla, eleştirel düşünebilme becerisini geliştirmek, bilinçli farkındalığı sürekli arttırmak için bütün eğitim ve öğretim süreçlerin temel görevleri arasında olmalıdır. Bu bakımdan Çorapçığıl'e (2014) göre, Milli Eğitim programının eğitim amaçları arasındaki temel ilke, öğrenmeyi öğrenen ve mesleki hayatta karşılaştıkları problemleri kendi bilgi ve birikimleri ile çözebilen profesyoneller yetiştirmektir. Eğitimin hedeflerine ulaşabilmek ancak yeterli bilgi düzeyine sahip olan bu bilgileri en uygun yöntemlerle öğrenciye kazandırabilen, donanımlı ve alanında uzman olan bireyler tarafından sağlanmalıdır (Çorapçığıl, 2014:10-11). Çünkü eleştirel düşünme ve bilinçli farkındalığın geliştirilmesi ve artırılması aynı zamanda akademik başarının da artırılması anlamına gelmektedir (Emir, 2012:37).

Modern eğitim sisteminin uygulamalarında, yaşanabilir bir gelecek imkanı verebilmek için tüm temel stratejik öğeleri sunma, uzlaşmayı sağlama, kaderciliği ve ilgisizliği ortadan kaldırma, farkındalıkları artırma ve eleştirel düşünmeye teşvik vardır. Ayrıca değişimci ve barışçıl bir dünya yaratmak için ortak hedefleri olan, dünyaya açık, kendine güvenen, eşitliği savunan, maddi, manevi bütün kültürel zenginliği önemseyen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmalıdır (Balay, 2004: 65; Akbaş, 2014: 36-53).

Sonuç olarak günümüzde dünyada demokrasi, insan hakları, sosyal adalet, pozitif bilim ve küreselleşme gibi kavramlar tartışılmaktadır. Bu tartışmaların sağlıklı yapılabilmesi için sosyal bilimcilerin özellikle sosyal hizmet uzmanlarının eleştirel düşünme becerisine

ve bilinçli farkındalık düzeylerine sahip profesyoneller olmaları bir zorunluluktur (İçağasıoğlu-Çoban ve Buz, 2008:73).

Eleştirel Düşünme

Eleştirel kelimesi değerlendirme, yargılama ve ayırt etme anlamlarını dile getiren Yunanca "kritikos" teriminden türetilmiş olup, Latinceye "criticus", İngilizceye ise "critical" olarak geçmiş ve böylelikle diğer dünya dillerinde de kullanılmaya başlanmıştır (Kaya, 1997:8; Akbıyık, 2002:6-7).

Eleştirel düşünme bilgiye en nesnel haliyle ulaşma, karşılaştırmalar yaparak bilgiyi en iyi şekilde kullanarak değerlendirmektir (Battal, 2016). Kaya' göre eleştirel düşünme, kuram ve kavramları derinlemesine düşünme, akıl yürütme, varsayımları tanımlama ve inceleme, araştırma, yorumlama, analiz etme, karar verme, var olan koşulları dikkate alma şeklinde özetlemektedir (Kaya, 2006:73).

Eleştirel düşünme ve analitik akıl yürütme becerisi öğrencilerin hem yazılı hem de sözlü olarak daha da etkin bir iletişim kurmalarını sağlamaktadır. Düşünceleri açık ve belirgin bir şekilde ifade edilmesinde önemli bir etkidir. Özellikle mesleki uygulamalarda istenilen bilgiyi uygulama, problemleri analiz etme ve çözme, neden sonuç ilişkisini araştırma, yenilik yapma ve yaratıcı olma gibi bilgilerin kaynağı da eleştirel düşünme başlığının altında yer almaktadır (Halpern, 2014:5-6)

Eleştirel düşünme herhangi bir konu hakkında yapıcı bir analiz etme fırsatı vermektedir. Bu da bir şeylerin gerçek olup olmaması için etkili ve daha bilinçli karar vermeye yardımcı olmasında önemli bir etken olmasıyla birlikte gerçek olarak kabul edilen şeyin ne kadar faydalı ya da zararlı olduğunu net bir biçimde ayırt etmesini sağlamaktadır (Cottrell, 2005:2).

Eleştirel düşünme Carther (1973)'a göre konuyla ilgili ipuçlarının yakalanması, kanıtların dikkatle değerlendirilmesi, durumu meydana getiren bütün etkenlerin göz önünde bulundurulması, geçerli bilişsel süreçlerin değerlendirilmesi ve objektif sonuçlara ulaşmayı amaçlayan bir düşünme yöntemidir (Çıkrıkçı, 1992a:563). Eleştirel düşünme; bireyin kendi düşünce süreçlerinin bilincinde olarak, başkalarının düşünce süreçlerini göz önünde tutup, öğrendiklerini pratiğe çevirerek, kendisi ve çevresinde yer alan olayları anlamlandırma ve onları değerlendirebilmeyi amaç edinen etkin ve planlanmış zihinsel bir süreç olarak tanımlanabilir (Kazancı, 1989:89-121; Cüceloğlu, 1996). Bu bağlamda eleştirel düşünme eğilimi yüksek olan birey aynı zamanda farkındalık bilinci de yüksek

olan birey olarak değerlendirilebilir. Böylesine özel becerilere sahip olan birey ya da bireyler daha da profesyonel olarak değerlendirilmektedirler (Mavili Aktaş, 2011:74). Dolayısıyla bilinçli farkındalığı yüksek ve aklını nasıl kullanacağını bilen her birey gerek eleştirel gerekse normal düşünebilme kabiliyetine sahiptir. Fakat eleştirel düşünebilme özelliği olan kişi ile normal düşünebilen kişi arasında farklılıklar vardır (Altunışık ve diğ., 2012:22).

Bilinçli Farkındalık

Bilinçli farkındalığın Türk Dil Kurumundaki karşılığına bakıldığında: Bilinç; 1- insanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği, şuur. 2- temel bilgi, temel görüş, 3- algı ve bilgilerin zihinde duru ve aydınlık olarak izlenme süreci, şuur. Farkındalık ise; farkında olma durumudur (TDK, 2011). Yani bilinçli farkındalık, bireyin kendisini ve çevresini tanıma yeteneğine sahip olması ve aynı zamanda şuanda yaşadığı durumunun açık ve kesin olarak duygu ve düşüncelerinin farkında olmasıdır (Özyeşil, 2011:6-10).

Bilinç; insanlarda bulunan en büyük nimetlerdendir. Bu nimet insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliktir. Kişinin çevresinde olup biteni görüp fark etmesi ve algılaması kişide bilinci meydana getirmektedir (Şimşek, 2014:136).

Maharaj (2002)' a göre farkındalık, bireyin doğumundan ölümüne kadar var olan, değişmeyen, herhangi bir şey tarafından da desteklenmeyen bir varlıktır. Bilinç ise herhangi bir temas ile yüzeyde beliren ya da yansıyan cisim gibidir. Bilincin olması farkındalığa bağlıdır. Farkındalığın olmaması bilincin de olmaması anlamına gelmektedir. Yani farkındalık mutlak iken bilinç ise görelidir. Farkındalık, bir bütün değişmez iken, bilinç ise kısmi ve değişkendir. Farkındalık bütün deneyim ve tecrübelerin ana kalıbı olarak tanımlanabilir (Alptekin, 2015). Hançerlioğlu (1996)'na göre bilinç, insanın çevresindeki olanları ve kendini anlamasına yardımcı olan anlık süreçlerin toplamıdır. Böylece bilinç, anlam olarak farkında olmaya ya da oluşa yakınlaşmadır. Bilinç ve farkındalık birbirini tamamlayan kavramlar olmasına rağmen aralarındaki nüansı görmek ve anlam karmaşasının yaşanmaması adına fayda vardır (Hançerlioğlu, 1996:43). Bu anlamda farkındalık kişide mevcut iken, bilinç ise onun yansıtmasıdır. Farkındalık, değişimi söz konusu olmayan durum iken bilinç ise kısmi ve değişken olan durumu ifade eder (Şimşek, 2014:155).

Farkındalık, ötekileri anlamak ve anlamlandırmaktır. Eşler arası ilişkileri, ebeveyn çocuk ilişkisi gibi bireysel ilişkileri düzeltebilmek ve bunların üstesinden gelebilmede farkındalığın önemli katkısı vardır. Bu bağlamda yaşam boyu devam eden bir süreç

olarak farkındalık hepimizin yaşam mücadelesinde ve güçler dengesinde bireyselliği büyüten bir unsur olarak tanımlanmaktadır (Mavili, 2015:186).

Vartaryan (2014)'ın tanımına göre kısacası bilinçli farkındalık, hayatı olduğu gibi deneyimde geçirmektir. Mavili (2014), psikodrama gibi eylem odaklı grup psikoterapilerinde becerisi yüksek bir grup lideri aracılığıyla yürütülmesinin, üyelere olduğu gibi aynı zamanda hem kendine hem de rol alan kişilere empati geliştirerek ve kendilerine karşı daha hoşgörülü bir farkındalık perspektif algısına sahip olunduğuna dikkati çekmektedir (Mavili, 2014:165). Bu bağlamda sosyal hizmet eğitiminde de öğrencilerin, gerek eleştirel düşünme gerekse bilinçli farkındalık düzeylerini arttırabilmek için eğiticilerin gerekli bilgi yetenek ve kapasiteye sahip olunmaları gerektiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak farkındalık kişinin kendisi hakkında bildiği gerçeklerin tümüdür. Yeteneklerinin, engeller karşısında çözüm yollarını üretebilme gücünü ve potansiyelinin farkına varmasıdır. Farkındalık kişinin bilinçaltındaki olaylardan nasıl etkilendiği durumunu sunmaktadır (Alptekin, 2015).

Eleştirel Düşünme ve Sosyal Hizmet

Yetkinliğe dayalı eğitim, mesleki uygulamanın yeterliliğinin doğası üzerine paylaşılan bir görüş üzerine kuruludur. Sosyal hizmet yetkinliği, insan ve topluluğun refahını artırmak için, amaçlarını kararlı, kasıtlı ve profesyonel bir şekilde uygulamaya yönelik sosyal hizmet bilgisi, değerleri ve becerilerini bütünleştirebilme ve uygulayabilme becerisidir. EPAS (Eğitim Politikası ve Akreditasyon Standartları), bütünsel bir yetki görüşünü kabul eder; yetkinlik ise, sosyal hizmet uzmanının eleştirel düşünme, duygusal tepkiler ve benzersiz uygulama durumlarıyla ilgili yargılama egzersizini içeren bilgi, değer, beceri ve bilişsel ve duyuşsal süreçlerle belirginleşmektedir. Genel mesleki yeterlilik çok yönlüdür ve birbiriyle ilişkili yeterliklerden oluşur. Kişisel olarak bir sosyal hizmet uzmanının yetkinliği, sürekli öğrenme ile ilişkili olarak zamanla değişen gelişimsel ve dinamik olarak görülür (SCWE, 2015:5).

Huff (2000)'a göre, eleştirel düşünme sosyal hizmet eğitiminde oldukça elzemdir. Öncelikle eleştirel düşünme çoğu öğrenci için doğuştan gelen veya doğal bir yetenek değildir, eleştirel düşünmeyi öğrenmek ve geliştirebilmek için etkili bir eğitim ve pedagojik yöntemlerle mümkündür. Öğrencilerin alternatif perspektifleri sorgulama, akıl yürütme ve düşünme yeteneklerine, ayrıca kendi önyargılarını, değerlerini, taleplerini ve inanç

sistemlerini değerlendirmeleri ancak eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi ile gerçekleştirilebilir (Anderson-Meger, 2011:18).

Sosyal hizmet uzmanları/çalışanları mesleki etik kural çerçevesinde teorik ve pratikte(mikro, mezo ve makro düzeyde) karar verme düzeyinde eleştirel düşünebilme ve nasıl davranacaklarını anlama kapasitesine sahip özelliklerini taşımaktadırlar. Ayrıca mesleki değer ve sorumluluklarının farkında olmakla birlikte, kişisel deneyimlerinin ve duygusal tepkilerinin mesleki yargı ve davranışlarının nasıl etkilendiğini de biliyorlar (SCWE, 2015:6).

Sosyal hizmet mesleğinin çok yönlü olması ve çok profilli müracaatçı sistemi ile karşılaşıldığından dolayı, vakaları iyi tanımlayabilmek, müdahale yöntemlerini geliştirebilmek ve çözüm önerilerini üretebilmek için eleştirel düşünme becerisinin olması veya geliştirilmesi oldukça önem arz etmektedir (Adams and all. 2009:7).

Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanları/çalışanları, müracaatçıların içinde buldukları durumlarının sosyal ve toplumsal değişimi, dönüşümü iyiye ve olumluya dönüştürebilecek başarıyı sağladığında uygulamaya geçerler. Böylece eleştirel düşünme sosyal hizmetin uygulamasına oldukça katkı sağlayacağını düşünülmektedir (Uluğtekin, 2014: 39-40).

Bu bağlamda eleştirel düşünebilme yeteneğini kullanabilmek ve genelci sosyal hizmet uygulamasını gerçekleştirebilmek için planlı değişme sürecine eleştirel düşünme becerisini uygulamaya koymak gerekmektedir (Şahin, 2002:105). Kuşkusuz eleştirel düşünme gücü hayatın bütün alanlarında olmalıdır. Özellikle sosyal hizmet uzmanının meslek hayatında olmazsa olmazdır. Çünkü eleştirel düşünme beceresi sosyal hizmetin eğitimin bir parçası olduğundan dolayı, bu beceri ile daha da kolay, akılcı ve profesyonelce krize müdahalelerde bulunulabilir (Duyan ve Altınova, 2015:16). Mavili(2015)'nin tespitine göre de sosyal hizmetin bütün alanlarında eleştirel düşünebilme ya da eleştiriye açık olma özelliğine sahip olunması özellikle sosyal hizmet müdahalesi gerektiren durumlarda ya da iletişimsizlik yaşanan konularda oldukça verimli ve olumlu sonuçlara ulaşılmaktadır (Mavili, 2015:190).

Bilinçli Farkındalık ve Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet eğitimi bilgi, beceri ve değerlerin geliştirilmesi ve mesleki açıdan yönlendirici olması gerekir aynı zamanda bilinçli farkındalıkları arttırmayı amaçlamalıdır. Öğrenciler ve uzmanlar, tutum ve değerlerinin, müracaatçıları ile yaptıkları işi

etkileyebilecek kişisel konuların, kendilerini nasıl ilişkilendirdiklerini ve kendilerini başkalarına sunma biçimlerinin farkında olmalı ve olumlu yönde etkili olma kapasitelerini geliştirmelidirler(Gardner, 2001:27).

Deweese, (2001)'e göre sosyal hizmet bilgi, beceri ve değer gibi temlerin yanında farkındalığın da kültürel açıdan etkili uygulamaların ana bileşenlerinden sayılabilir, sosyal hizmet uzmanları, müracaatçılarından ailelerinden, geçmişlerinden ve toplumdaki konumlarından türetilen değerleri anlamaları, kültürel açıdan duyarlı ve farkında olmaları hayati önem taşımaktadır (Bender ve diğ., 2010:35).

Farkındalığın sosyal hizmetin ilgi alanı olan aile bakımından incelendiğinde; özellikle aile ve uzmanın danışma sürecinde bireyin eşiyle ilgili güçlü ve güçsüz yanlarının farkettilmesi, şu an bulunduğu durumla nasıl baş edebileceği, ne gibi değişiklikler yapabildiği ya da yapamadığı, davranış, duygu ve düşünceleri gibi kazanımları ve farklılıkları kazandırması ile önemi anlaşılmaktadır (Mavili, 2015:188).

Sosyal hizmet öğrencilerinin meslek hayatlarında müracaatçılarından ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri, bilinçli farkındalıklarını ve değerleri geliştirecekleri ve entegre edebilecekleri bir atmosfer yakalayabilme becerisini geliştirmelidirler. İdeal olarak, öğrencilerin kişisel bir şekilde bir sosyal hizmet uzmanı olma sürecine aktif olarak katılmaları gerekir. Ayrıca, sosyal hizmet "sanatı"nın, insanlarla çalışmanın sezgisel süreci ve deneyimsel temelli bilgi edinmeyi (Fook, 1995) ve öğreniminin tüm yönlerini eleştirel olarak değerlendirebilme kapasitesini geliştirmeleri gerekir (Gardner, 2001:27-28).

Sosyal hizmetin etik değerlerinden olan sosyal adaletin sağlanması ile sosyal hizmet uzmanları etnik ve kültürel çeşitlilik ve baskı konusunda farkındalıklarını artırmaya çalışmalılar. Bu bağlamda Sue & Sue (1990)'ya göre farkındalık bilincini geliştirememiş bir meslek elemanı kişisel önyargılarla hareket ederse, özellikle çok çeşitli müracaatçı sistemiyle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, etnik/ırk (kültürel, inanç vs.) bakımından kendilerinden farklı müşterilerle etkili bir çalışma engellenebilir (Bender ve diğ., 2010:36)

Dolayısıyla sosyal hizmetin bu etik değer ve uygulamaları ile gereken müdahale ve yardımlar daha da bilinçli, objektif, nesnel ve verimli hale gelebilmektedir (Gökçearslan-Çiftçi ve diğ., 2011:155). Sosyal hizmetin karşılaştığı engeller ve sorunlar ile baş etmek için başta mücadele yollarından biri de farkındalık sağlamaktır. Her zaman sosyal hizmet uzmanlarının farkında olmadığı bazı sorunlar ve bu sorunların yıkıcı sonuçlarına karşı farkındalıkları artırmalı ve güçlendirmeliler. Çünkü varlığından habersiz bütün sorunlarla

mücadele ve müdahale her zaman imkansız ve zor bir durumdur (Thompson, 2016:128-129).

YÖNTEM

Araştırmada nicel araştırma deseni kullanılmıştır. Kısaca nicel araştırma; dikkatli, sistematik ve her aşaması belli bir plan ve program çerçevesinde gerçekleşen veri analizlerinin yapılması gerektiren çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:58; Büyüköztürk ve diğ., 2013.14-20).

Amaç: Araştırmanın amacı Konya'daki sosyal hizmet öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri ile bilinçli farkındalıkları arasındaki ilişkilerinin çeşitli değişkenler arasında nasıl bir farklılık gösterdiğinin incelenmesidir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni gerçekçi ve ulaşılabilirlik bakımından "ulaşılabilir evren" modeli (Büyüköztürk ve diğ., 2013:14-20) olarak seçilmiştir. Bilimsel çalışmalardaki hedeflenen evrenin %60'na ulaşılabiliniyor ise evren ile çalışılabilir (Altunışık ve diğ., 2012:154). Bu çalışmada ulaşılması hedeflenen evren kitlesi 2014-2015 Eğitim Öğretim yılında eğitim gören Konya'daki bütün sosyal hizmet öğrencilerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla Selçuk Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü öğrencileri (343), KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü öğrencileri (175) ve N. Erbakan Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü öğrencileri (60)'inde oluşan toplam evrenin tam sayısı 578 kişiden oluşmaktadır ve hedeflenen evrenin hepsine ulaşılmıştır. Değerlendirilmeye alınan katılımcı sayısı ise 510 kişiden oluşmaktadır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli yöntemi uygulanmıştır. İlişkisel tarama modeli bir grubun belirli özelliklerini öğrenmek ve belirlemek için anket ya da ölçek uygulayarak veya görüşme yapılarak, demografik değişkenlerle bazı ilişkilerin incelenmesi ve verilerin toplanmasıdır (Büyüköztürk ve diğ., 2013.14-20).

Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmada demografik verilerin toplanması için araştırmacı tarafında oluşturulan görüşme formu ile katılımcıların eleştirel düşünme eğilimlerini öğrenmek için Akbıyık tarafından 2002 yılında güvenilirlik ve geçerliği yapılmış 30 maddelik likert tarzı sorulardan oluşan "Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği (EDEÖ)" ve katılımcıların bilinçli farkındalıklarını öğrenmek için ise; Özyeşil ve arkadaşları tarafından 2011 yılında güvenilirlik ve geçerliliği yapılmış 15 maddelik tek boyutlu likert tarzı sorulardan oluşan "Bilinçli Farkındalık Ölçeği (BİFÖ)" uygulanmıştır. Eleştirel düşünme eğilimi ölçeği 5

dereceli, “tamamen katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve tamamen katılmıyorum” likert tipi bir ölçektir. Olumlu kökteki maddelerin puanlaması 1-5 aralığında puanlandırılmaktadır. Olumsuz kökteki maddelerin puanlaması 5-1 aralığında yapılmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık anlamındaki güvenilirliği, Cronbach alfa katsayısı ile 0.87 olarak hesaplanmıştır. Bilinçli farkındalık ölçeği ise; tek boyutlu ve 15 maddeden oluşmaktadır. Bilinçli Farkındalık Ölçeği 6 dereceli, “hemen hemen her zaman, çoğu zaman, bazen, nadiren, oldukça seyrek ve hemen hemen hiçbir zaman” likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin değerlendirilmesi ise, 1’den 6’ya doğru puanlanmaktadır, puanlar arttıkça bilinçli farkındalık da artmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (coefficient alpha) 0.82 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı ise; 0.81’dir.

BULGULAR

Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Sosyo-Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Araştırma kapsamındaki Sosyal Hizmet öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ve tanımlayıcı istatistik bulguları şu şekildedir:

Araştırma kapsamındaki sosyal hizmet öğrencilerinden %17,8’i 17-18 yaş arası, %47,8’i 19-20 yaş arası, %34,3’ü 21 yaş ve üzerindedir. Araştırmanın büyük çoğunluğu 19-20 yaş arasındadır. Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin %20,2’si erkek, %79,8’i ise kadındır. Mezun oldukları lise türlerine bakılırsa %24,5’i genel lise, %6,9’u meslek lisesi, %65,9’u fen-anadolu lisesi ve %2,7’si özel lise mezunlardır. Araştırma kapsamındaki sosyal hizmet öğrencilerin anne eğitim durumlarının %5,3’ü okuryazar değil, %68,0’i ilköğretim, %17,5’i lise (ortaöğretim), ve %9,2’si üniversite mezun durumda iken; babalarını eğitim düzeyleri %49,8’i ilköğretim, %25,2’si lise(ortaöğretim) ve %24,9’u ise Üniversite mezunu oldukları tespit edilmiştir. Araştırma kapsamındaki sosyal hizmet öğrencilerin yaşamlarının en uzun geçtiği yer olarak %11,8’i köy, %6,7’si kasaba (belde), %47,1’i şehir (ilçe), ve %34,5’i ise büyükşehir (il) olarak belirtilmiştir. Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerin sahip oldukları aile yapıları %16,3’ü geniş, %79,4’ü çekirdek ve %4,3’ü parçalanmış(ölüm ya da boşanmadan dolayı) olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerin aile ekonomik durumlarının %2,4’ü düşük, %47,1’i orta, %46,9’u iyi ve %3,7’si ise çok iyidir olarak belirtilmişlerdir. Araştırma kapsamındaki sosyal hizmet öğrencilerinin okumakta oldukları üniversite ise; %53,7’si Selçuk Üniversitesi, %34,3’ü KTO Karatay Üniversitesi, %12,0’i ise Necmettin Erbakan Üniversitesi olarak tespit edilirken katılımcıların okumakta oldukları fakülte ise; %65,7’si

Sağlık Bilimleri Fakültesinde, %34,3'ü Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi'nde okurlarken sınıflarının dağılımları ise %31,2'si 1. sınıf, %27,3'ü 2. sınıf, %22,4'ü 3. sınıf ve %19,2'si ise 4. sınıf olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerin bölüme yerleşmeden önce bölüm hakkındaki bilgi düzeyleri %12,4'ü hiç yokmuş(bilmiyor), %50,0'ı az biliyormuş, %32,0'ı bilgileri varmış ve %5,6'sı ise çok biliyor yani bilgileri varmış olarak saptanırken, aynı zamanda bölüme yerleşme bilinçli mi yoksa bilinçsiz mi olarak olduğu tespiti ise %81,0'ı evet, %19,0'ı hayır olarak cevaplamışlardır. Araştırmaya kapsamındaki sosyal hizmet öğrencilerin güncel akademik başarı ortalamaları %35,7'si 0-2,50 arası, %30,0'ı 2,50-3,00 arası, %27,6'sı 3,00-3,50 ve %6,7'si ise 3,50-4,00 arasında olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya kapsamındaki sosyal hizmet öğrencilerin bölüme yerleştikleri tercih sıralaması; %24,9'ü 1. tercih, %12,1'i 2. tercih, %7,8'i 3. tercih, %4,7'si 4. tercih, %7,5'i 5. tercih, %3,9'ü 7. tercih, %4,1'i 8. tercih, %2,7'si 9. tercih, %2,9'ü 10. tercih ve %29,6'sı ise 11. tercih ve üstü olarak yerleşmişler. Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerin aylık(bir ayda) kaç kitap okudukları %10,9'ü kitap okumuyor, %44,5'i bir kitap okuyor, %25,6'sı iki kitap okuyor ve %18,8'i üç ve üstü kitap okumaktadırlar.

Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimleri ve Bilinçli Farkındalıklarının Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından Değerlendirilen Bulgular

Çizelge 1. Eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği ve bilinçli farkındalık ölçeği arasındaki ilişkiye ait korelasyon analizi sonuçları.

	n	Ort	SS	R	P
Eleştirel Düşünme	510	2,80	,2294	0,304	0,000*
Bilinçli Farkındalık	510	4,15	,6689		

*p<0,05

Çizelge 1'de görüldüğü üzere Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği ile Bilinçli Farkındalık Ölçeği arasında korelasyon analizi yapılmış ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir (r=0,304). Yani Bilinçli farkındalığın yüksek olması eleştirel düşünme eğiliminin de yüksek olduğu göstermektedir. Bilinçli Farkındalığın düşük olması eleştirel düşünme eğiliminin de düşük olduğunu göstermektedir.

Çizelge 2. Sosyal hizmet öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre eleştirel düşünme eğilimleri puan ortalamalarına ait bağımsız gruplarda t testi analizi sonuçları.

Cinsiyet	n	$\bar{x}$	Sd	T	P
Kadın	406	2,8179	,21419	2,443	0,038*
Erkek	103	2,7563	,27822		

p<0,05

Çizelge 2'de görüldüğü üzere sosyal hizmet öğrencilerinin Cinsiyet ile "Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği" arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı incelemek için bağımsız gruplarda t testi yapılmıştır.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin cinsiyetleri ile eleştirel düşünme eğilimleri puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farkın olduğu gözlemlenmiştir (p<0,05). Bu bağlamda araştırma kapsamındaki sosyal hizmet öğrencilerinden kadınların (x=2,817) erkeklere (x=2,756) göre daha eleştirel düşünme eğilimine sahip oldukları görülmektedir.

Çizelge 3. Sosyal hizmet öğrencilerinin demografik verileri (devam etmekte olan üniversite) ile eleştirel düşünme eğilimleri puan ortalamalarına ait tek yönlü varyans analizi sonuçları.

Okumakta olunan üniversite	n	$\bar{x}$	Ss	F	P
Karatay	175	2,77	,265	3,59	,028*
Selçuk	275	2,82	,206		
N. Erbakan	60	2,79	,203		
Toplam	510	2,80	,229		

(p<0,05)*

Çizelge 3'te görüldüğü üzere sosyal hizmet öğrencilerinin okudukları üniversite ile "Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği" ortalamaları arasında bir farkın olup olmadığı incelemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin okumakta oldukları üniversite ile eleştirel düşünme eğilimleri puan ortalamaları istatistiksel olarak aralarında anlamlı bir farkın olduğu gözlemlenmiştir (p<0,05).

Çizelge 4. Sosyal hizmet öğrencilerinin demografik verileri (devam etmekte olan sınıf) ile eleştirel düşünme eğilimleri puan ortalamalarına ait tek yönlü varyans analizi sonuçları

Devam edilen sınıf	n	$\bar{x}$	Ss	F	P
1.sınıf	159	2,75	,255	4,68	,003*
2.sınıf	139	2,83	,201		
3.sınıf	114	2,80	,235		
4.sınıf	98	2,85	,201		
Toplam	510	2,80	,229		

Çizelge 4'te görüldüğü üzere sosyal hizmet öğrencilerinin demografik verileri ile "Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği" ortalamaları arasında bir farkın olup olmadığı incelemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin okumakta oldukları sınıf ile eleştirel düşünme eğilimleri puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu gözlemlenmiştir ($p < 0,05$).

Çizelge 5. Sosyal Hizmet Öğrencilerinin akademik başarıları ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında ortalamalarına ait bağımsız gruplarda t testi analizi sonuçları.

Güncel akademik ortalama	n	$\bar{x}$	Ss	F	P
0-2.5	182	2,76	,252	3,96	,008*
2.5-3.00	153	2,81	,213		
3.00-3.50	141	2,82	,205		
3.50-4.00	34	2,90	,230		
Toplam	510	2,80	,229		

Çizelge 5'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin akademik başarıları (ortalama) ile eleştirel düşünme eğilimleri ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu gözlemlenmiştir ($p < 0,05$). Bu bağlamda akademik başarı artınca eleştirel düşünme eğilimi de artmaktadır.

Çizelge 6. Sosyal hizmet öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre ile bilinçli farkındalık puan ortalamalarına ait bağımsız gruplarda t testi analizi sonuçları.

Cinsiyet	n	$\bar{x}$	Sd	T	P
Kadın	406	4,16	,640	,621	,536
Erkek	103	4,11	,775		

Çizelge 6'da görüldüğü üzere sosyal hizmet öğrencilerinin Cinsiyeti ile "Bilinçli Farkındalık Ölçeği" arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı incelemek için bağımsız gruplarda t testi yapılmıştır.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin cinsiyeti ile bilinçli farkındalık puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farkın olmadığı gözlemlenmiştir ($p>0,05$).

Çizelge 7. Sosyal hizmet öğrencilerinin bölümü bilinçli tercih etme ve okudukları fakülte değişkenlerine göre bilinçli farkındalık puan ortalamalarına ait bağımsız gruplarda t testi analizi sonuçları.

		N	$\bar{x}$	Sd	T	P
Sosyal hizmet bölümünü bilinçli mi tercih etmişsiniz?	Evet	413	4,20	,654	3,420	,001*
	Hayır	97	3,94	,693		
Şuan okumakta olduğunuz fakülte	Sağlık Bil.Fak	335	4,10	,652	-2,035	,042*
	Sos.Beş. fak.	175	4,23	,692		

* $p<0,05$

Çizelge 7'de görüldüğü üzere sosyal hizmet öğrencilerinin, okudukları bölümü bilinçli tercih etme ile "Bilinçli Farkındalık Ölçeği" arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı incelemek için bağımsız gruplarda t testi yapılmıştır.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin okudukları sosyal hizmet bölümünü bilinçli olarak tercih etmeleri ile bilinçli farkındalık puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu gözlemlenmiştir ($p<0,05$).

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin okumakta oldukları fakülte ile bilinçli farkındalık puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu gözlemlenmiştir ($p<0,05$).

Çizelge 8. Sosyal hizmet öğrencilerinin bölümü bilinçli tercih etme ve okudukları fakülte değişkenlerine göre bilinçli farkındalık puan ortalamalarına ait bağımsız grupta t testi analizi sonuçları.

		N	$\bar{x}$	sd	T	P
Sosyal hizmet bölümünü bilinçli mi tercih etmişsiniz?	Evet	413	4,20	,654	3,420	,001*
	Hayır	97	3,94	,693		
Şuan okumakta olduğunuz fakülte	Sağlık Bil.Fak	335	4,10	,652	-2,035	,042*
	Sos.Beş. Fak.	175	4,23	,692		

* $p < 0,05$

Çizelge 8'de görüldüğü üzere sosyal hizmet öğrencilerinin Okudukları bölümü bilinçli tercih etme ve okumakta oldukları fakülte ile "Bilinçli Farkındalık Ölçeği" arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı incelemek için bağımsız grupta t testi yapılmıştır.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin okudukları sosyal hizmet bölümünü bilinçli olarak tercih etmeleri ile bilinçli farkındalık puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu gözlemlenmiştir ($p < 0,05$).

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin okumakta oldukları fakülte ile bilinçli farkındalık puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu gözlemlenmiştir ($p < 0,05$).

Çizelge 9. Sosyal hizmet öğrencilerinin bölüme yerleşmeden önceki bölüm hakkındaki bilgileri ile bilinçli farkındalık puan ortalamalarına ait tek yönlü varyans analizi.

Bölüm hakkında bilgi	n	$\bar{x}$	ss	F	P
Hiç bilmiyordum	63	3,93	,632	2,797	,040*
Az biliyordum	255	4,17	,659		
Biliyordum	163	4,18	,661		
Çok biliyordum	29	4,27	,799		
Toplam	510	4,15	,668		

*($p < 0,05$).

Çizelge 9'da görüldüğü gibi, sosyal hizmet öğrencilerinin bölüme yerleşmeden önceki bölüm hakkındaki bilgileri ile "Bilinçli Farkındalık Ölçeği" arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı incelemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin bölüm hakkındaki bilgi düzeyleri ile bilinçli farkındalık puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu gözlemlenmiştir.

DEĞERLENDİRME

Sosyal Hizmet Öğrencilerine Ait Tanımlayıcı Özelliklerin İncelenmesi

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin %17,8'i 17-18 yaş arası, %47,8'i 19-20 yaş arası, %34,3'ü 21 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu 19-20 yaş arasındadır. Öğrencilerle yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda yaş aralıkları benzerdir (Daşbaşı ve Kesen 2015:708; Emir, 2012).

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin %20,2'si erkek, %79,8'i ise kadındır. Ülev (2014:26)'in yapmış olduğu çalışmada katılımcıların %54,6'sı kadın, %45,4'ü erkeklerden oluşmaktadır.

Araştırma kapsamında sosyal hizmet öğrencilerin okumakta oldukları üniversite ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında anlamlı fark bulunmuştur($p<0,05$). Bu bakımdan Selçuk Üniversitesinin sosyal hizmet öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri KTO Karatay Üniversitesi ve Necmettin Erbakan Üniversitesinin sosyal hizmet öğrencilerinden daha da yüksektir. Bu sonuca bakıldığında Selçuk Üniversitesi sosyal hizmet bölümünün ders müfredatına göre olumlu bir etkinin olduğu yorumu yapılabilir. Çünkü Selçuk Üniversitesi sosyal hizmet öğrencileri özellikle Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları I-II ve III ile Psikodrama dersleri gibi sürekli farkındalık kazanma ve eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesine yönelik yapılan grup çalışmalarındaki uygulamaların yapılması (pratik ve teorik) ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında sosyal hizmet öğrencilerinin devam etmekte oldukları sınıf ile eleştirel düşünme arasında anlamlı bir fark bulunmuştur($p<0,05$). Yapılan tek yönlü varyans analizinin sonucuna bakılırsa, 4. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri 2. sınıf öğrencilerinden daha yüksektir. 2. sınıf öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimleri 3. sınıf öğrencilerinden yüksektir. 3. sınıf öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerinin ise 1. sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Literatürdeki kimi çalışmalarda (Facione, 1995:14; Zaybek ve Khorshid, 2006; Çetinkaya, 2011; Yüksel ve

diğ., 2013; Piji-Küçük ve Uzun, 2013:330; Rusinov, 2013:13) öğrencilerin sınıf seviyeleri yükselince eleştirel düşünme eğilimlerinin de arttığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında sosyal hizmet öğrencilerinin akademik başarıları ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında anlamlı fark vardır($p<0,05$). Bu bulguya benzer başka çalışmalarda da (Rudd ve diğ., 2000:11; Seferoğlu ve Akbıyık, 2006:198; Deal ve Pittman, 2009:94; Coşkun, 2013:154; Rusinov, 2013:16) aynı sonuçlarla karşılaşmak mümkündür. Dolayısıyla öğrencilerin akademik başarıları artarsa eleştirel düşünme eğilimi de artmaktadır. Bu bağlamda üniversite eğitimi mesleki bilgi ve becerilerin yanında bireye daha kapsamlı düşünebilme ve farklı açılarda konuyu ele alma, değerlendirme ve eleştirebilme becerisinin de geliştirilmesine katkı bulunmaktadır.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin sosyal hizmete bölümüne bilerek tercih etmeleri ile bilinçli farkındalık arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Bu sonuca göre bilinçli olarak sosyal hizmeti tercih edenlerin farkındalıkları bilinçsiz olarak sosyal hizmet bölümünü tercih edenlere göre daha yüksektir. Bilerek bölüme gelen öğrenciler aynı zamanda akademik başarılarında da olumlu yönde etkisi olacağını düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin okumakta oldukları fakülte ile bilinçli farkındalıkları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$). Bu açıdan sosyal ve beşeri bilimler fakültesinde olan sosyal hizmet öğrencilerinin farkındalıkları, sağlık bilimleri fakültesinde olan sosyal hizmet öğrencilerinden daha yüksektir diye saptanmıştır.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin yerleştikleri bölüm hakkındaki bilgileri ile bilinçli farkındalıkları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Buna göre sosyal hizmet öğrencilerinin bölüm hakkında çok bilgi sahibi olanlar ile hiç bilgi sahibi olmayanlar arasında farkındalık düzeyleri farklıdır.

Bulgular içerisinde bazı demografik değerlerin araştırmada kullanılan ölçeklerle anlamlı bir sonuç elde edilmediği için burada yer verilmemiştir.

SONUÇ

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlar incelenmiştir.

Araştırma kapsamında sosyal hizmet öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimleri ile bilinçli farkındalıkları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler bakımından incelenmesinin sonuçları: Sosyal hizmet öğrencilerinin cinsiyet ile eleştirel düşünme eğilimi arasında

anlamli bir farklılık bulunurken, bilinçli farkındalık ile arasında anlamli bir farklılık bulunmamaktadır. Sosyal hizmet öğrencilerinin %81'nin bilinçli olarak sosyal hizmet bölümüne yerleştikleri tespit edilmiştir. Sosyal hizmet öğrencilerinin okumakta oldukları üniversite ile eleştirel düşünme eğilimi arasında anlamli bir farklılık tespit edilirken; aynı zamanda sosyal hizmet öğrencilerinin okumakta oldukları fakülte ile bilinçli farkındalıkları arasında anlamli bir farklılık tespit edilmiştir. Sosyal hizmet öğrencilerinin ders kitapları dışında bir ayda okudukları kitap ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında anlamli bir farklılık bulunmamış ve aynı katılımcı grubun aynı değişken ile bilinçli farkındalık arasında da anlamli bir farklılık bulunmamıştır. Sosyal hizmet öğrencilerin akademik başarıları ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında anlamli bir farklılık tespit edilirken, bilinçli farkındalık ile arasında herhangi anlamli bir farklılık tespit edilmemiştir. Sosyal hizmet öğrencilerinin okumakta oldukları sınıf ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında anlamli bir ilişkinin olduğu bulunurken, bilinçli farkındalık ile anlamli bir ilişki bulunmamıştır. Sosyal hizmet öğrencilerinin yaş, mezun oldukları lise türü, aile ekonomik durumu, aile yapıları, yaşadıkları yer ve bölüme yerleştikleri tercih sıralaması gibi değişkenler ile eleştirel düşünme eğilimleri ile bilinçli farkındalıkları arasında anlamli bir ilişki bulunmamıştır.

ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre öğrencilere yönelik öneriler ve eğitim sistemi ile akademisyenlere yönelik öneriler olarak ayrılmaktadır.

a. Öğrencilere Yönelik Öneriler

Sosyal hizmet öğrencilerinin okumakta oldukları üniversite ve fakültelerde eleştirel düşünme eğilimleri düzeylerini aldıkları teorik ve uygulama derslerle bunları artırılması ve okumakta oldukları üniversite ve fakültelerde bilinçli farkındalıklarının ders müfredatlarında konuya destek olacak şekilde bu becerinin geliştirmeleri ve bölümdeki hocalarıyla görüşüp konular hakkında danışıp tartışmaları olumlu etkileyebileceği düşünülmektedir.

Sosyal hizmet öğrencilerin kitap okumaya teşvik edilmeli, farkındalıkları ve eleştirel bakış açılarını arttırmak amacıyla toplumsal ve sosyal hayatta sosyal hizmet mesleğinin alanını ilgilendiren konu ve olaylara karşı ilgili ve meraklı olmalılar aynı zamanda araştırma içerisinde olmaları gerekir, bu da eleştirel düşünme eğilimlerini ve farkındalıklarını pozitif olarak etkileyebilmelidir.

b. Eğitim Sistemi ve Akademisyenlere Yönelik Öneriler

Sosyal hizmet ders müfredatlarında birlik azami derecede benzer olmalı,

Sosyal hizmet teorik ve uygulamalı olarak verilen derslerde özellikle psikodrama ve farkındalık grup çalışmalarına ağırlık verilmeli,

Sosyal hizmetin uygulamalı grup çalışmalarının yapılması için fiziki şartlar ve koşullar müsait hale getirilmeli,

Sosyal hizmet uygulamalı grup çalışmalarının sağlıklı ve verimli yapılması için öğrenci sayısı arttırılmamalı,

Sosyal hizmet uzman adayları olarak bölüm öğrencilerinin eleştirel düşünme farkındalık konusunda teorik ve uygulamalı dersler verilmesi,

Sosyal hizmet akademisyenlerin de eleştirel düşünme ve farkındalık konularında kendilerini daha da iyi geliştirmeleri,

Öğretim sürecinde eğitimciler bilgi kazandırdıkları sıfatına sahip olduklarından dolayı öğrencilerden çok daha fazla emek vermelidirler (Gardner, 2001:27-28).

Sosyal hizmetin yazın alanında eleştirel düşünme ve farkındalık konularını ele alan çalışmalara daha çok ağırlık verilmeli,

Eleştirel düşünme ve farkındalık çalışmaları ile sosyal hizmete akademik ve bilimsel olarak katkı sunmalı aynı zamanda zenginleştirilmeli.

Olaylara eleştirel bakabilme ve farkındalık kazandırmak için mümkün mertebe derslerde vaka sunumları ve vakalar üzerinde konuşup tartışma ve fikir belirtmelere ağırlık verilmelidir.

Eleştirel düşünme ve farkındalık gibi önemli konular, özellikle aile ve okul tarafından önemle desteklenmeli,

Eleştirel düşünme ve farkındalık gibi iki önemli konunun sosyal hizmet eğitiminde ve literatüründe yer alması aynı zamanda ilerlemesi için eğitimlere, ailelere ve öğrencilere devamlı eğitimler verilmeli,

Sosyal hizmet öğrencileri ile eleştirel düşünme ve bilinçli farkındalık temelli deney-kontrol grup çalışması ve öntest-sontest gibi çalışmalar yapılmalı,

Sosyal hizmetin eğitime ve uygulamasına göre ve kendi dinamikleri içinde farkındalığın ve eleştirel düşüncelerini derinleştirilmelerinin daha tercih edilmesi beklenir.

Sosyal hizmet, uygulamalarında, mülakat ve iletişim çalışmalarında grup üyeleri kendilerini ifade edebilme vb. farkındalıkları kazanırken mesleki beceri ve eleştirel bakış açılarını da artırabilmeli,

Sosyal hizmet çalışmalarında bireysel farkındalıkların yaşam boyu içeriğini göz önünde tutarak eğitim sonrasında daha da kalıcı ve derinleştirici olabileceği düşünülerek derslere ağırlık verilmeli.

Akademik başarının eleştirel düşünme eğilimi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu gibi, bilinçli farkındalık üzerinde de olumlu bir etki etmesi için eğitim sürecinde farkındalıkları daha da ön planda tutulabilmeli.

Not: Yapılan önerilerinin büyük bir kısmı “sosyal hizmet eğitimi çalıştay sonuç raporları” na benzemektedir.

KAYNAKÇA

Adams, R., Dominelli, L., Payne., M. (2009a). *Critical Practice in Social Work*. Second edition, Palgrave Publisher, pp. 432.

Adams, R., Dominelli, L., Payne., M. (2009b). *Social Work: Themes, Issues and Critical Debates*. 3rd edition, Palgrave Publisher, pp. 416.

Akbaş, E. (2014). *Sosyal çalışmada çağdaş eleştirel perspektifler*. Ankara, SABEV Yayınları.

Akbıyık, C. (2002). *Eleştirel düşünme eğilimleri ve akademik başarı*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Alptekin, K. (2015). *Yeniden öğrenme sürecinde farkında olmanın önemi*. Erişim tarihi, 17 Kasım 2015. Erişim adresi, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/farkindalik.htm>

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.

Anderson- Meger, J. (2011). *Critical thinking and e-learning in social work education*. USA, *International Journal of Business, Humanities and Technology*, 1(2), 17-27.

Balay, R. (2004). *Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37(2), 61-82.

Battal, N. (2016). *Eleştirel düşünme*. Erişim tarihi, 08 Ocak 2016. Erişim adresi, <http://slideplayer.biz.tr/slide/2770689/>

- Bender, K., Negi, N. & Fowler, D., N. (2010) Exploring the Relationship between Self-Awareness and Student Commitment and Understanding of Culturally Responsive Social Work Practice. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 19:1, 34-53, DOI: 10.1080/15313200903531990
- Brown, K. W. and Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, p. 820-50.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. 14. Baskı, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Cılga, İ. (2016). Sosyal hizmet bilimi ve mesleği 5. Erişim tarihi, 11 Ocak 2016. Erişim adresi, http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyal_hizmet_bilimi4.htm.
- Coşkun, M. K. (2013). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri (ilahiyat-eğitim DKAB karşılaştırılması). *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 143-162.
- Cottrell, S. (2005). *Critical Thinking Skills Developing Effective Analysis and Argument*. First published 2005 by PALCRIVE MACMILLAN Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 6x5 and 175 Fifth Avenue, New York, N.Y. 10010
- Cüceloğlu, D. (1996). İyi düşün doğru karar ver: etkili yaşamın temel boyutları üzerine Yakup Bey'le söyleşiler. İstanbul, Sistem yayıncılık, 14. baskı.
- Çetinkaya, Z. (2011). Türkçe öğretmen adaylarının eleştirel düşünmeye ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 93-108.
- Çıkrıkçı, N. (1992a). Watson-Glaser eleştirel akıl yürütme gücü ölçeğinin (form YM) lise öğrencileri üzerindeki ön deneme uygulaması. *Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 559-69.
- Çorapçığıl, A. (2014). Öz değerlendirme destekli fizik laboratuvar uygulamalarının üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Daşbaşı, S. ve Kesen, N. F. (2015). Attitudes of social work students towards the ageism. *The Journal of International Social Research*, 8(38), 702-10.
- Deal, K. H. ve Pitman, J. (2009). Examining predictors of social work students' critical thinking skills. *Advances in Social Work*, 10 (1), 87-102.
- Duyan, V. ve Altınova, H. H. (2015). Gruplarla sosyal hizmetin sosyal hizmet öğrencilerin eleştirel düşünme düzeylerine etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 26(1), 7-22.

- Emir, S. (2012). Eğitim fakültesi öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı 17 (1), 34-57.
- Facione, P. A., Facione, N. C. and Giancarlo, C. A. F. (1995). The disposition toward critical thinking. The Journal of General Education, 44 (1), 1-25.
- Gardner, F. (2001). Social Work Students and Self-awareness: How does it happen?. Reflective Practice, 2:1, 27-40, DOI: 10.1080/14623940120035505
- Göçearsan Çiftçi, E. ve Gönen, E. (2011). Sosyal hizmet uygulamalarında etik karar verme süreci. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Cilt 22, Sayı 2, s. 149-160.
- Halpern, D., F. (2014). Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. Fifth edition published 2014, by Psychology Press 711 Third Avenue, New York, NY 10017 and by Psychology Press 27 Church Road, Hove, East Sussex BN3 2FA
- Hançerlioğlu, O. (1996). Felsefe sözlüğü. 10. Basım , İstanbul, Remzi Kitabevi, 38-106.
- İçağasioğlu Çoban, A. ve Buz, S. (2008). Eleştirel teori: gelişimi, kabulleri ve sosyal hizmette kullanımı. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 19(1), s. 38-49.
- Kaya, H. (1997). Üniversite öğrencilerinde eleştirel akıl yürütme gücü. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, H. (2006). Eleştirel düşünme ve soru sorma. İstanbul Üniversitesi, F. N. Y. O. Dergisi, 14(56), s. 71-78.
- Kazancı, O. (1989). Eğitimde eleştirici düşünme ve öğretimi. İstanbul, Kazancı Kitap.
- Mavili, A. (2014). Aile içi şiddet. Kadının ve çocuğun korunması. Ankara, Elma Yayınları, 2. Basım.
- Mavili, A. (2015). Ben ve ailem. Konya, Atlas Akademi Yayınları, 2. Basım.
- Mavili Aktaş, A. (2011). Profesyonelliğin gelişimi kimi etik tartışmalar. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2011, 50. Yılında Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitimi: Sorunlar, Öncelikler ve Hedefler. Bildiriler Kitabı,73-80.
- Özyeşil, Z. (2011). Üniversite öğrencilerinin öz-anlayış düzeylerinin bilinçli farkındalık kişilik özellikleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özyeşil, Z., Arslan, C., Kesici, Ş. ve Deniz, M. E. (2011). Bilinçli farkındalık ölçeğini Türkçeye uyarlama çalışması. Eğitim ve Bilim Dergisi, 36(160), s. 224-235.
- Piji Küçük, D. ve Uzun, B. Y. (2013). Müzik Öğretmeni adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri. Kırşehir, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(1), 327-45.

- Rudd, R., Baker, M. ve Hoover, T. (2000). Undergraduate agriculture student learning styles and critical thinking abilities: is there a relationship?. *Journal of Agriculture Education*, 41(3), 2-12
- Rusinov, R. K. (2013). Формирование критического мышления у студентов юридических вузов. *Российский юридический журнал*, n, 5, 1-17.
- Seferoğlu, S. S. ve Akbıyık, C. (2006). Eleştirel düşünme ve öğretimi. *Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, s. 193-200.
- Şahin, F. (2005). Genelci sosyal hizmetin doğuşunu hazırlayan etmenler. *Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar. Sosyal Hizmet Sempozyumu 2002*. Yayına hazırlayan, Ümit O, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın no, 17, 102-11.
- Şimşek, N. (2014). Farkındalık bilinci. Ankara, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, 127-55.
- Tatlıoğlu, K. ve Deniz, M. E. (2011). Farklı öz-anlayış düzeylerine sahip üniversite öğrencilerinin karar vermede öz-saygı, karar verme stilleri ve kişilik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, yıl 1, 1(2), s. 19-25.
- TDK, Türkçe Sözlük. (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Baskı, Ankara.
- Thompson, N. (2016). Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak. Çev. Akçay, S., Hatipoğlu Eren, B. ve Cankurtaran Öntaş, Ö. *Dipnot Yayınları*, Ankara.
- Uluğtekin, S. (2014). Kanunla ihtilaf halindeki çocuklar: eleştirel düşünme ve Türkiye’de çocuk adalet sisteminin bazı özellikleri. Prof. Dr. Gönül Erkan’a Armağan, *Sosyal Hizmet ve Mülakat*, Yayına hazırlayan, Vedat I, Yayın: Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği, Ankara, 38-47.
- Ülev, E. (2014). Üniversite öğrencilerinde bilinçli farkındalık düzeyi ile stresle başa çıkma tarzının depresyon, kaygı ve stres belirtileriyle ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vartaryan, A. (2014). Bilinçli farkındalık sistemi (mindfulness). Erişim tarihi, 08 Ocak 2016. Erişim adresi, <https://www.youtube.com/watch?v=yvypk-hgaB68>.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin yayınları, 9. baskı, Ankara.
- Yüksel, N. S., Sarı Uzun, M., Dost, Ş. (2013). Matematik öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri. *Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, özel sayı, 1, s. 393-403.
- Zaybak, A., Khorsid, L. (2006). Ege üniversitesi hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeylerinin incelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 22(2), 137-46.

